

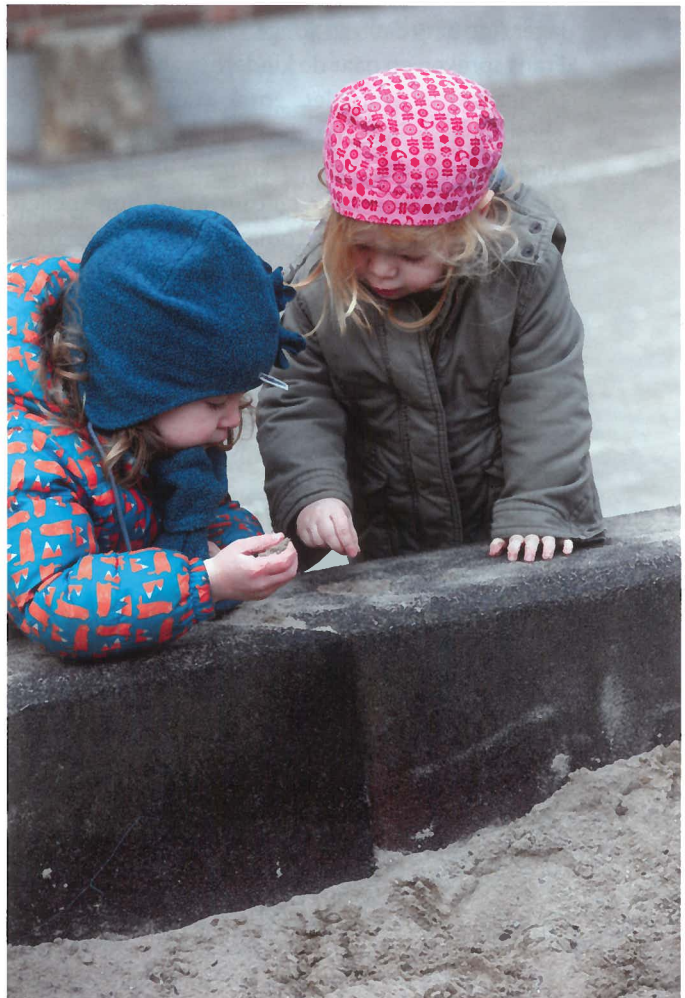
De instap: een warme opstap?

Onderzoek naar de transitie naar het kleuteronderwijs

Opvang en onderwijs van kinderen tussen 0 en 6 jaar is sinds een vijftiental jaar een belangrijk thema in internationaal beleid (Europese Commissie, OECD, UNESCO) en wetenschappelijk onderzoek. Waar in het begin vooral de nadruk werd gelegd op de kwantiteit in termen van beschikbare plaatsen in kinderopvang en kleuteronderwijs, gaat recent de aandacht meer uit naar de **kwaliteit** van deze voorzieningen. Alhoewel definities van kwaliteit kunnen verschillen per land, is men het er wel duidelijk over eens dat kinderopvang en kleuteronderwijs best vertrekt vanuit een brede, holistische kijk op de ontwikkeling van kinderen, waarin **zorg of care en leren of education** even belangrijke elementen zijn.

In landen waar kinderopvang voor kinderen van 0 tot 3 jaar en kleuteronderwijs voor kinderen van 2,5 tot 6 jaar historisch gescheiden domeinen zijn zoals bijvoorbeeld in België met de Vlaamse en Franstalige Gemeenschap, Frankrijk en Roemenië¹ is het balanceren van zorg en leren echter niet altijd even evident. Beide domeinen weerspiegelen andere realiteiten: ze hebben vaak een andere pedagogische visie, andere professionals met een verschillende omkadering en ook de kwaliteitscriteria verschillen. Jonge kinderen ervaren in deze landen een **extra transitie moment van de kinderopvang naar de kleuterschool**, of rechtstreeks **van thuis naar school** in vergelijking met landen waar kinderopvang en kleuteronderwijs één geheel is. Recent zijn enkele Europese onderzoekers gestart met het in beeld brengen van **wat deze transitie betekent voor kinderen en ouders**. In november 2015 wordt in Parijs voor het eerst een grootschalige internationale conferentie over dit thema georganiseerd. Wij blikken vooruit door een kijkje te nemen wat reeds over dit thema werd geschreven en wat interessant kan zijn voor de situatie in België en Vlaanderen.

¹ In heel wat andere Europese landen gaan kinderen tussen 0 en 6 jaar naar geïntegreerde voorzieningen van kinderopvang en kleuteronderwijs (bijv. Spanje, Slovenië, Zweden, Denemarken)

TRANSITIES, SCHOOL, THUIS, KINDEROPVANG, KWETSBARE KINDEREN, ONTWIKKELING

SNIF! SNIF!
NEE, DEZE IS
NOG NIET
SCHOOLRIJP!

Transities voor kinderen

Uit een recent kwalitatief onderzoek in Brussel weten we dat het welbevinden en de betrokkenheid van de jongste kleuters van 2,5 jaar in het Franstalige onderwijs in Brussel die thuis geen Frans spreken en niet naar de kinderopvang geweest zijn, beduidend lager ligt dan dat van jonge kleuters die thuis wel Frans spreken en naar de kinderopvang zijn geweest (Amerijckx & Humblet, 2015). Aan de hand van observaties ontdekten de onderzoekers dat deze kinderen zich makkelijker kunnen 'aanpassen' aan de schoolse, collectieve cultuur. Door hun snellere aanpassing krijgen ze automatisch meer kansen om zich te ontwikkelen op verschillende vlakken die van belang zijn voor hun participatie en hun welbevinden in het hier en nu, maar ook voor hun latere schoolcarrière (Amerijckx & Humblet, 2015).

Wat zegt het beleid?

De discussie over een warmere transitie voor kinderen werd in het Vlaams beleid gestart door een beleidsnota van de Europese Commissie in februari 2011 (European Commission, 2011), waarop de VLOR een advies formuleerde om beter te zorgen voor een aansluiting tussen opvang en onderwijs en die vertrekken van een gemeenschappelijke visie waarin 'zorg' en 'leren' als evenwaardig beschouwd worden (VLOR, 2011). Momenteel wordt interdepartementaal overleg voorbereid om vanuit een gezamenlijke visie acties te formuleren hoe een warme transitie voor alle kinderen er zou kunnen uitzien.

"Teveel jonge kinderen ervaren de transitie naar school als een culturele schok. Elke dag brengt teveel uitdagingen met zich mee of de verkeerde soort uitdagingen." (Broström, 2005)

De onderzoekers benoemen de ervaringen van de kinderen uit de instapklas of eerste kleuterklas als een 'survival of the fittest' en wijzen daarbij op de stresserende situaties die deze kinderen meemaken (Amerijckx & Humblet, 2015). Een UNICEF rapport uit 2008 wees er op dat dergelijke emotionele stressvolle situaties negatieve gevolgen kunnen hebben op de ontwikkeling, leerkansen en welbevinden van jonge kinderen in het hier en nu en met een impact op het verdere leven van deze kinderen (Unicef Innocenti Research Centre, 2008).

Transities voor ouders

Dat deze transitie voor veel kinderen (en vooral voor kinderen in een maatschappelijk kwetsbare positie) stresserend kan zijn, heeft ook een impact op de ouders. In een recente kleinschalige thesisstudie van de Universiteit Gent in de regio Aalst, werden kansarme ouders bevestigd over de transitie naar het kleuteronderwijs. Het is opvallend dat deze ouders de transitie van thuis naar het kleuteronderwijs als problematisch ervaren en associëren met 'wenen'. *'Mijn kind heeft maar 4 weken geweest', 'Mijn kind heeft maar 2 maanden geweest.'* Bovendien bleken de gevoelens van ouders en kinderen in overeenstemming te zijn. Zowel voor ouders als voor kinderen is de instap in het kleuteronderwijs een bewogen periode vol tegenstrijdige emoties. Ouders die nog geen ervaring hebben met het gescheiden worden van hun kinderen zien de instap als een fase waarin ze afscheid moeten nemen en dit brengt heel wat angst en onzekerheid met zich mee. Wanneer kinderen reeds ervaring hebben met de kinderopvang, dan verlopen de eerste schoolweken beduidend vlotter voor kinderen en ouders. (Van Oudenhove, 2013).

"Een ongelukkig en ongerust kind betekent ook een ongelukkige en onrustige ouder en vice versa."

Transities als potentieel kwetsbare periodes voor kinderen in een maatschappelijk kwetsbare positie

Beide onderzoeken merken op dat kinderen die naar de kinderopvang zijn geweest, meer kans hebben een vlotte transitie te ervaren. De kinderopvang in Vlaanderen en in België is echter niet even toegankelijk voor kansarme kinderen, kinderen van niet-Belgische origine en kinderen van alleenstaande ouders. Men spreekt van een ongelijk gebruik ten nadele van deze groepen. Hoewel de participatiegraad in het kleuteronderwijs heel wat hoger ligt (meer dan 97%), betekent dit dat vooral deze kinderen meer kans hebben om een moeilijke periode tegemoet te gaan.

De eindconclusies van deze onderzoeken worden bevestigd door de grootschalige Europese studie over de link tussen kinderopvang/kleuteronderwijs en vroegtijdig schoolverlaten (Europese Commissie, 2014). Transitie tussen kinderopvang en school of tussen thuis en school blijken vooral een negatieve impact te hebben op de kinderen en ouders die in een maatschappelijk kwetsbare positie leven. Zeker in landen zoals België waarin kinderopvang en kleuteronderwijs gescheiden zijn, zorgt een extra transitie voor verschillende startposities bij kinderen.

Van kwetsbare naar krachtige transitie voor kinderen

Lange tijd werd de discussie over transitie gevoerd in het kader van de zogenaamde 'schoolrijpheid' van de jonge kinderen. Kinderen dienden vooraf thuis of in de kinderopvang getraind te worden via zindelijkheidsstraining of via deelname aan activiteiten om 'rijp' te zijn om naar de kleuterschool te gaan. Recente internationale onderzoeksvisies op een succesvolle transitie naar de kleuterschool gaan er echter van uit dat schoolrijpheid niet tot een eigenschap van het kind te herleiden is, maar dat het de omgeving is waarin de kinderen vertoeven, die klaar moet zijn voor de overgang: het gezin, de gemeenschap waarin het kind leeft, de kinderopvang en zeker ook de kleuterschool moet goed voorbereid zijn om het kind te ontvangen (European Commission, 2014).

*In transitie momenten gaat het dus niet alleen over het schoolrijp maken van kinderen maar ook over het **kindrijp maken van scholen** (Vandenbroeck, 2013). Hoe kun je als school het transitieproces voor kinderen ondersteunen?*

De Brusselse onderzoeksinstituten Fraje en Strages hebben recent onderzoek gevoerd naar wat kinderen in de instapklas ervaren (Bouchat, Favresse & Masson, 2014). Op basis hiervan adviseerden om te investeren in **wenprocessen** waarin

kleuterleerkrachten en kinderbegeleiders, kinderen en ouders elkaar beter leren kennen en samen verkennen wat de kinderen nodig hebben. Het wennen mag zich daarbij niet beperken tot één moment, maar moet gezien worden als een **proces**, waarbij het kind in de eerste plaats als kind wordt beschouwd en niet als toekomstige leerling. Transitionele objecten zoals een knuffelbeer van thuis zijn hierbij belangrijk.

In dat wenenproces dient de **wederkerigheid tussen het gezin en de school** centraal te staan. Wennen betekent niet gewoon 'ouders informeren'. Hoewel het belangrijk is dat ouders vragen stellen over de school en de gangbare praktijken en de kleuterleid(st)er leren kennen, kan de wenenperiode ook door de kleuterleid(st)er gebruikt worden om vragen te stellen over de eigenheid van het

kind, de ouders en zijn/haar sociale omgeving (Van Oudenhove, 2013).

Volgens internationaal onderzoek kunnen scholen vóór de instap van nieuwe kinderen ook **voorbereidende vergaderingen** houden met leerkrachten om de instap van nieuwe kinderen voor te bereiden. Op die vergaderingen kunnen leerkrachten goede praktijken omtrent transitie uitwisselen, informatie delen en bepaalde eigenheden van gezinnen die al kinderen op school hebben bespreken. Tijdens de eerste maanden van de transitieperiode kan verder extra aandacht worden besteed aan het betrekken van ouders om de ervaringen en het welbevinden van de nieuwe kinderen op te volgen. Deze praktijken dienen te worden aangemoedigd wanneer kinderen een overgang maken van de ene voorziening naar de andere, maar ze zijn des te belangrijker

wanneer de voorziening de eerste is waarmee gezinnen in aanraking komen. Transitie is momenten, maar het zijn ook processen. De ervaringen die kinderen er opdoen, hebben **niet alleen** een invloed op de **start en het begin** van de tijd in de voorziening, maar ook op de **verdere ontwikkeling** van de kinderen (Amerijckx & Humblet, 2015).

Besluit

Bovenstaande, weliswaar kleinschalige, onderzoeken geven een indicatie dat vooral kinderen die **nooit naar de kinderopvang** zijn geweest of **geen Nederlands** spreken meer **moeilijkheden** ervaren tijdens de transitie naar de kleuterschool. Een moeilijke transitie kan stress veroorzaken bij kinderen en hun ouders, wat gevolgen op lange termijn kan hebben. Het zou al te simpel zijn om kinderen verplicht naar de kinderopvang te sturen. Eerder moet gekeken worden naar hoe *de transitieperiode van thuis of de kinderopvang naar het kleuteronderwijs*

geoptimaliseerd kan worden voor kinderen en ouders. In het nadenken over en vormgeven aan deze warme overgang, moet worden uitgegaan van het procesmatige karakter van de transitie en dient rekening te worden gehouden met de sociale situatie van kinderen en gezinnen. Het bestaand onderzoek adviseert om hierbij vooral te investeren in een **wederkerige samenwerking met de ouders**.

Katrien Van Laere & Brecht Peleman – UGent, Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek en VBJK, centrum voor Vernieuwing in Basisvoorzieningen van Jonge Kinderen

Reinhilde Pulinx – Steunpunt Diversiteit en Leren

Foto's: Caroline Boudry – VBJK, centrum voor Vernieuwing in Basisvoorzieningen van Jonge Kinderen

Meer weten?

De onderzoekskonferentie: 'Transitions and Socialization in Early Childhood.' zal in twee talen (Frans en Engels) op 12, 13 en 14 november 2015 doorgaan in Parijs. Meer informatie voor inschrijvingen volgt op <http://www.univ-paris13.fr/experice/evenement/colloque-transitions-et-socialisations-au-cours-de-la-petite-enfance/>

Amerijckx, G. Humblet, P. (2015). The transition to preschool: a problem or an opportunity for children? A sociological perspective in the context of a 'split system'. *European Early Childhood Education Research Journal*.

Bouchat, C. Favresse, C. Masson, M. (2014). *La journée d'un enfant en classe d'accueil*. Bruxelles: l'Observatoire de l'Enfant de la Commission communautaire française.

Broström, S. (2005). Transition Problems and Play as Transitory Activity. *Australian Journal of Early Childhood*, 30(3), 17–25.

European Commission. (2011). *Early Childhood Education and Care: Providing all our children with the best start for*

the world of tomorrow. Brussels: European Commission European Commission. (2014). *Study on the effective use of early childhood education and care in preventing early school leaving*. Annex 1. Literature Review. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Unicef Innocenti Research Centre. (2008). *Report Card 8. The child care transition*. Florence: Unicef. <http://www.kindengezin.be/img/unicef-transitie-ko-onderwijs.pdf>

Van Oudenhove, M. (2013). *Ervaringen en betrokkenheid van ouders bij de instap in het kleuteronderwijs*. Onuitgegeven Masterproef. Gent: Universiteit Gent.

Vandenbroeck, M. De Stercke, N. Gobeyn, H. (2013). What if the Rich Child has Poor Parents? The relationship from a Flemish perspective. In P. Moss (Ed.), *Early Childhood and Compulsory Education. Conceptualising the relationship*. (pp. 174-192). London: Routledge.

VLOR. (2011). *Advies opvang en onderwijs voor jonge kinderen (OOJK)*. Brussel: VLOR.